A Vas Népe interjút készített Jónás Tamással a romagyilkosságokról készülő film forgatókönyve kapcsán. Az alábbiakban Ölbei Lívia beszélget a költővel.

Biciklivel érkezik az óvatosan incselkedő, egyre bátrabban lélegző majdnem-tavaszban, a Fő téren át. Elővillanó piros felsője olyan, mintha tűzpiros virág nyílna a szürke kövezeten. Még egy szót sem szólt arról, hogy mit jelent számára Szombathely - de mosolyog a szeme.

- Költő vagyok, mondják mások , olvastam tőled egy interjúban. A mások mondják, hogy költő vagyok -ból hogyan lesz költő vagyok? Az elmúlt években több díjat kaptál - 2009-ben például elnyerted a rangos Aegon Művészeti Díjat -, minden fontos lap közöl, rajongóid vannak az interneten, felolvasásokra jársz. Híres költő vagy - hogyha ezt akartad.

- A költő-identitáshoz kell a visszaigazolás - önmagadat nem nevezheted ki költőnek. Szükség van valamiféle beavatódásra, ami ráadásul szinte észrevétlen módon megy végbe - hiszen nem az történik, hogy kijárod az iskolát, aztán megkapod a költő-diplomát. Nyilván a díjak is hozzátartoznak a bavatódáshoz: nem biztos, hogy a legfontosabbak, de hogy látványosak, az biztos. Az Aegon-díj - amely viszonylag új, tényleg rangos elismerés - például derült égből villámcsapásként ért: persze, hogy meg voltam illetődve, amikor átvettem. Nem tartoztam semmilyen társasághoz, nem lobbiztam nem tettem érte semmit.

- Dehogynem: verseket írtál. A grémium számára abban az évben az Önkéntes vak jelentette a legmegrendítőbb esztétikai élményt . Nem lehet, hogy egyszerűen azért kaptad a díjat, mert jó költő vagy?

- A meglepődés, a megilletődés elmúltával elgondolkodsz, kérdéseket teszel fel - szeretnéd megfejteni, hogy a figyelem, a siker mit jelent. Aztán, ha rájöttél még jobban örülsz, mert megérted, hogy a díjat valószínűleg tényleg a teljesítményedért kaptad, aminek nincs köze se lobbiérdekhez, se politikához - viszont köze van a szakmához, amit választottál.

- Umberto Eco írja valahol, hogy bármit mondunk, tudatában kell lennünk, hogy előttünk azt már ezerszer, milliószor kimondták. Ebből az alapállásból születik meg az általános eltartás, az irónia - mint világállapot, a mai költészetben is. Neked viszont sikerül mindent úgy kimondanod,

mintha először mondanád - mintha te mondanád először -, és ez néha (sokszor) hátborzongató .

- Mert meg merem tenni. Az Eco-i állítással szemben azt mondom, hogy el kell felejteni a dolgokat. A kultúra nemcsak tanulás -bizonyos dolgok beépítése -, hanem felejtés is. Most, amikor - túl a posztmodernen - tényleg azt hihetnénk, hogy már semmi újat nem tudunk mondani, szükség van arra a reneszánsz felismerésre, hogy felejtsük el, ami volt. Felejtsük el a kliséket - csak akkor lesz esélyünk arra, hogy lebonthassuk, újra elevenné tehessük őket.

- Azt mondtad, hogy a költő-identitás megszerzése beavatódással jár. A cigány vagyok, mondják másokból hogyan lesz cigány vagyok ? Ez is beavatódás?

- Most már odaadom magam ennek a szerepnek. Nagyon sokáig bezárt, idegesített, tiltakoztam ellene. Aztán egy ideje azt gondolom, hogy valójában mindegy. De már nem bánom, ha példaként mutatnak fel - hátha tudok segíteni. A válaszokat persze nem ismerem, de hátha árnyalni lehet az általános kliséken alapuló képet. Ezt a szerepet is tanulni kell. Addig a közbeszédben még nem jutottunk el, hogy Jónás Tamás cigány költő - a roma költő, a roma származású költő meg eufemizmus.

Számomra ez a meghatározás különben értelmezhetetlen, közöm sincs hozzá - de miért ne: legyek cigány költő, ha valakinek ez fontos. A cigányság a költőségnek nem lényege, csak modusa - ennyi erővel mondhatnánk azt is, hogy rövid hajú költő. Ebben a kategóriában nem én helyeztem el magamat, hanem az, aki engem néz. De létrejött egy koordináta-rendszer, amelyben mindenképpen pozicionálva vagyok - az egyik koordináta adott. A másik pedig ad valamiféle szabadságot.

- Ebben a szabadságban te hogyan határozod meg önmagadat?

- Magyar költőnek vallom magam, magyarul írok, magyarul álmodom. Közben meg keresem magamban a cigányt, hogy mi az. Nem mondom, hogy nem találom - de amit találok, nem megfogalmazható. Magyar vagyok és cigány vagyok - ezek nem egymást kioltó kategóriák; gazdagíthatják egymást - ha az ember megéli, és nem felhasználni akarja őket. Ma már az ellen is tiltakoznék, ha valaki a cigányságomat akarná elvenni tőlem. Mindazok után, hogy rám tapadt, megküzdöttem vele - nem adom. Nem is tudná tőlem elvenni senki.

- Most éppen forgatókönyvíróként, tanácsadóként működsz közre egy rövidfilm elkészítésében, amely a 2009-es cigánygyilkosságokat - kiemelten a tatárszentgyörgyi tragédiát - dolgozza fel. Tatárszentgyörgyön két éve lelőttek két ártatlan embert: egy 27 éves férfit és 5 éves kisfiát. A társadalom mintha azóta se nem fogta volna föl, hogy mi történt. Hogyan lehetséges erről filmet csinálni?

- Fabriczius Gábor rendező azzal keresett meg, hogy a film - amely a tervek szerint 20-25 perces doku-fikció lesz - elkészítéséhez szüksége volna arra a fajta költőiségre, elemeltségre, amit nálam megtapasztalt. Megértettem, mire gondol: konkrétan nem lehet beszélni a tatárszentgyörgyi tragédiáról - annyira szörnyű. Nem lehet elhinni, hogy szájba lőnek egy kisgyereket öt méterről, és szétloccsan az agyveleje ezt nem bírja elviselni egyetlen film sem. A költészet eszközeire van szükség ahhoz, hogy képesek legyünk elmondani az igazságot. Érdekes, hogy a család azóta sem bontotta le azt a félig leégett házat: máig ott áll a közös udvarban. Sokáig nem értettem, hogy miért.

Aztán rájöttem, hogy azért, mert a gyász, a fájdalom ideje még nem múlt el. A belső igazságérzet szerint még nem dőlt el, nem talált megnyugvást ez a történet. Azt mondom, a cigánygyilkosságokról szól a film - pedig valójában másról van szó: arról a mechanizmusról, hogy bármely többségi frusztrációnak mindig a leggyengébbek az áldozatai. Ha apa ideges, anya is ideges lesz - és végül a gyerekeken csattan az ostor. Tatárszentgyörgyön - az sem véletlen, hogy a falu szélén, metaforikus értelemben is a peremen - megölték a legkiszolgáltatottabb embereket: a cigányokat.

Vagy nem cigányokat - életmódjuk szerint annak ítélték őket. Fontos, hogy az elkövetők vajon hogyan élték meg a saját tettüket: hogy bűnt követnek el - vagy eltakarítják a szemetet. Ha ez utóbbiról van szó akkor valami nagyon torz és félelmetes dologig jutunk el a gondolkodásban. Egyáltalán: lehet-e az ember szemét? A válasz nyilvánvalóan nem. A következő kérdés az, hogy egy értékrend, egy kultúra nyilvánítható-e szemétnek. Az volna jó, ha a kellő nyitottsággal és empátiával képesek lennénk tanulni egymástól.

- Most hol tart a munka? Mikor készül el a film?

- Március végére kell elkészülnie - minden valószínűség szerint külföldi bemutatóval -, és a forgatókönyv még mindig alakul: a helyszínen készítünk interjúkat. Minden egyes alkalommal

belerobban az ember lelkébe a történet és az a tapasztalatom, hogy ha ezzel a lendülettel, erővel vagy fájdalommal nem tudjuk megfogalmazni, akkor úgy védekezik a lélek, hogy immunissá válik vele szemben. Ha meg tudjuk csinálni, amit akkor és ott éppen meg kell, akkor megszülethet majd a nézőben is a katarzis. Gyors kisfilm lesz, olyan, mint egy ostorcsapás.

- Egy szombathelyi kávézóban beszélgetünk. Néhány éve már benyújtottad Szombathelynek a Lírai számlát .

- Annak idején mi ide menekültünk - az ország másik végéből -, aztán a család elköltözött, visszaköltözött, megint elköltözött, megint visszaköltözött; nem nagyon voltunk együtt. Maholnap harmincnyolc éves leszek, és mostanában azzal a vergiliusi problémával bíbelődöm, hogy újra kell hangolnom az életemet. Nem mindegy, hogy ez az újrahangolás milyen közegben történik - és én most nagy biztonságban vagyok: régi barátaimnál, Szombathelyen. Amikor elmentem innen, nem tudtam, mit jelent nekem ez a város. Most már tudom: a megnyugvást jelenti. És akkor innen tudok majd megint továbbmenni. Mert azért tovább kell mennem, azt érzem.

(Forrás:Vas Népe/Ölbei Lívia/Ott áll az a félig leégett ház)